

Osallisuuden mahdollisuus

Kehitysvammaisten moniaistinen taidenäyttely

Virpi Väänänen

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2015

Kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) Väänänen, Virpi	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 20.04.2014
	Sivumäärä 55	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi OSALLISUUDEN MAHDOLLISUUS KEHITYSVAMMAISTEN MONIAISTINEN TAIDENÄYTTELY		
Koulutusohjelma Kuntoutusohjauksen ja – suunnittelun koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Niinivirta, Mari		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Toiminnallinen opinnäytetyö, Kehitysvammaisten moniaistinen taidenäyttely, toteutettiin projektina yhteistyössä Jyväskylän kaupungin kehitysvammaisten toimintakeskusten Passelin, Kortetuvan sekä Vaajaharjun kanssa. Lisäksi yhteistyötä tehtiin Onerva Mäen koulun Kukkumäen toimipisteen ja Bovallius ammattiopiston kanssa. Kehitysvammaisten moniaistinen taidenäyttely toteutettiin kehitysvammaisille nimetyllä viikolla marraskuussa 2014.</p> <p>Tavoitteena oli poistaa esteitä vammaisten henkilöiden osallisuuden tieltä moniaistisuuden keinoin. Lisäksi haluttiin tuoda esille kehitysvammaisten taitoja taiteen ja kädentaitojen osalta sekä niiden merkitystä kehitysvammaisten elämään. Tavoitteena oli myös tuoda erilaista näkökulmaa ammattilaisten työhön.</p> <p>Taidenäyttelyyn koottiin kehitysvammaisten töitä, joita oli mahdollisuus kosketella käsin. Taideteoksista kirjoitettiin kuvailut pistekirjoituksella sekä mustavalkotekstillä. Kuvailut nauhoitettiin ja ne pystyi kuuntelemaan äänitallenteena puhepainikkeesta. Lisäksi valmistettiin aistituoli kehitysvammaisten ihmisten yhteistyönä.</p> <p>Saadun palautteen perusteella taideteosten tunnusteleminen käsin koettiin tärkeäksi. Merkittävänä pidettiin myös mahdollisuutta kuunnella äänikuvaus taideteoksista. Pistekirjoituksesta koettiin olleen hyötyä sekä pistekirjoituksen käyttäjille, sekä niille jotka eivät sitä käytä. Näyttelyn moniaistisuus koettiin tärkeäksi.</p>		
Avainsanat (asiasanat)		
osallisuus, kehitysvammaisuus, moniaistisuus, outsider art		
Muut tiedot		

Author(s) Väänänen, Virpi	Type of publication Bachelor's/Master's thesis	Date 20.04.2015
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 55	Permission for web publication: x
Title of publication THE POSSIBILITY OF PARTICIPATION A MULTISENSORY ART EXHIBITION BY PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITY		
Degree programme Rehabilitation counseling and planning degree programme		
Tutor(s) Niinivirta, Mari		
Assigned by		
<p>This functional thesis, a multisensory art exhibition by people with intellectual disabilities, was carried out as a project with daily activity centres in the City of Jyväskylä. Those centres were Passeli, Kortetupa and Vaajaharju. In addition, cooperation was done with the Kukkumäki unit of The Onerva Mäki School and The Bovallius Vocational College. The multisensory art exhibition was held during a week dedicated to people with intellectual disabilities in November 2014.</p> <p>The goal of this thesis was to enhance the participation of people with disabilities by using multisensory means. The purpose was also to highlight the talents that people with intellectual disabilities have in the field of art and manual crafts. The goal was also to bring new perspectives to the work of the professionals.</p> <p>The art exhibition showcased works that could be explored by hand. The descriptions of the artworks were written in Braille text and in black and white text. The descriptions were also available in audio-recordings that could be listened to by pressing the relevant button. In addition, a multisensory chair was cooperatively made by the disabled people.</p> <p>According to the feedback, the possibility of exploring the artworks by hand was found important. Moreover, the possibility to listen to the descriptions was also considered significant. The Braille text was found useful by both those who use it and those who do not use it. Finally, the multisensory nature of the exhibition was also deemed important.</p>		
Keywords/tags (subjects) participation, intellectual disability, multisensory, outsider art		
Miscellaneous		

Sisältö

Johdanto	3
1 Kehitysvammaisuus.....	5
2 Osallisuus	6
2.1 Kehitysvammaisten osallisuus	6
2.2 Osallisuuden muodot.....	9
3 Moniaistisuus.....	10
3.1 Moniaistisuuden edut	10
3.2 Aistikokemukset	11
3.3 Kuvailu.....	12
3.4 Pistekirjoitus	14
3.5 Selkokieli	16
4 Outsider Art.....	17
4.1 Kehitysvammaiset taidekentän ulkopuolella	17
4.2 Kehitysvammaiset taiteentekijöinä	18
5 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	20
5.1 Lähtökohdat	20
5.2 Tavoite	21
5.3 Toteutus.....	21
5.3.1 Idea	23
5.3.2 Yhteistyö	23
5.3.3 Kohti näyttelyä.....	26
5.3.4 Moniaistisuuden toteutus	28
5.3.5 Näyttely	33

	2
5.3.6 Palautteen kerääminen	35
6. Pohdinta	37
LÄHTEET	43
LIITTEET	49
Liite 1. Kirjallinen kuvaus projektisuunnitelmasta Jyväskylän vanhus- ja vammaispalveluille	49
Liite 2. Lupa-anomus valokuvien käyttöön.....	50
Liite 3. Saatekirje kuvauslupiin	51
Liite 4. Kehitysvammaisten taidenäyttelyn avajaiskutsun teksti	52
Liite 5. Palautekysely.....	52
KUVIOT	
KUVIO 10. Prosessikaavio	22
KUVIO 3. Kosketeltava taideteos.....	28
KUVIO 4. Puhepainike	29
KUVIO 5. Kuvailu taideteokseen.....	30
KUVIO 6. Kosketeltava taideteos.....	30
KUVIO 8. Teksti aistituoliin.....	32
KUVIO 7. Aistituoli näyttelyssä	33
KUVIO 1. Asettelu näyttelyssä.....	34
KUVIO 2. Ohjeistus näyttelyyn.....	35
KUVIO 9. Kutsukortti	27

Johdanto

Suhtautuminen kehitysvammaisiin on viime vuosien aikana muuttunut positiivisemmaksi. Pertti Kurikan Nimipäivät-yhtye on niittänyt mainetta musiikin saralla sekä koti- että ulkomailla, ja heistä on tehty palkittu dokumenttielokuva Kova sika-juttu. He myös edustavat Suomea Eurovision laulukilpailuissa tänä vuonna. TV 2:n ajankohtaisohjelma, Ajankohtainen kakkonen, järjesti erityisen Kehitysvammaisten illan televisiossa, jossa keskusteltiin kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksista ja ohjelmassa esillä olivat nimenomaan kehitysvammaiset henkilöt. Televisiossa on nähty myös jo jonkin aikaa Toisenlaiset frendit ohjelma, jossa kuvataan kehitysvammaisten aikuisten elämää. Kehitysvammaiset taiteilijat ovat pitäneet taidenäyttelyn Kiasmassa, jolloin siellä oli esillä lieksalaisen Kirsikodin Hännätön kissa-näyttely. Näyttelyn innoittamana perustettiin Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry eli Ket-tuki edistämään ja tukemaan kehitysvammaisten ja muiden tukea tarvitsevien henkilöiden toimintaa taiteen parissa.

Kehitysvammaisten taiteen tekeminen on nosteessa. Kehitysvammaiset tarvitsevat tukea arjessaan, niin myös taiteen tekemisessä ja sen esille tuomisessa, jotta heidän osallisuutensa toteutuisi. Kehitysvammaisten ihmisten oikeutta osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen muiden kanssa korostetaan. Ympärillä olevilla ihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa heidän osallisuuteensa oman asennoitumisen kautta. Myönteinen suhtautuminen ja taito nähdä esteet osallisuuden tiellä, sekä niiden poistaminen ovat lähtökohtana osallisuuden laajenemiselle. Poistamalla liikkumisen, näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen esteitä, voidaan tarjota mahdollisuus osallistumiseen ja elämyksiin, vammasta huolimatta (Rajala 2006, 13).

Tieto välittyy paremmin, kun se on tarjolla eri aistien kautta. Taidenäyttelyn kiinnostavuutta lisää, jos teoksia pääsee esteettömästi koskettamaan, kokeilemaan ja niistä on mahdollista kuulla myös äänikuvailuja. Isokokoiset tekstit, joissa on huomioitu kontrasti tekstin ja taustan välillä, tekniset apuvälineet, kuvailu selkokielellä ja pistekirjoituksella huomioi ihmisten erilaiset tavat käyttää aistejaan. Näistä hyötyvät kaikki ja näin myös tiedon saavutettavuus paranee. (Kulttuuria kaikille.)

Marraskuussa 2014 kehitysvammaisten valtakunnallisella teemaviikolla järjestettiin Jyväskylän kaupungin kirjastossa kehitysvammaisten viikon taidenäyttely, jossa oli kaksi osaa: perusnäyttely ja moniaistinen näyttely. Toiminnallisena opinnäytetyönä suunniteltiin ja toteutettiin moniaistinen osa, yhdessä kehitysvammaisten taiteilijoiden ja heidän lähityöntekijöidensä kanssa. Työssä haluttiin yhdistää kiinnostus kädentaitoja ja moniaistisuutta kohtaan, sekä kokemus kehitysvammaisten että näkövammaisten kanssa työskentelystä. Näyttelyitä, joissa olisi huomioitu näyttelyyn osallistuvien erityiset tarpeet, on erittäin harvoin tarjolla. Tästä saatiin idea moniaistisesta taidenäyttelystä ja ajatus esiteltiin Jyväskylän kaupungin vanhus- ja vammaispalvelun palvelupäällikkö Jorma Toropaiselle. Taidenäyttelyä juhlistettiin avajaisilla, jonka valmistelu ja suunnittelu olivat osa opinnäytetyötä.

Opinnäytetyö tuo esille keinoja, joiden avulla ihmisten erilainen tapa käyttää aisteja voidaan huomioida. Tähän näyttelyyn koottiin taideteoksia, joita oli mahdollisuus tunnustella käsin. Teokset olivat kaikki kehitysvammaisten aikuisten tekemiä. Lisäksi valmistettiin yhdessä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa aistituoli sekä ohjattiin huovutustyön tekemisessä, nämä valmiit työt olivat esillä näyttelyssä. Neljän taideteoksen syntyä valokuvattiin prosessin edetessä, tarkoituksena oli kuvata taiteilija töiden takaa ja tuoda hänet ansai-

tusti näkyville. Lisäksi kuvien kautta oli mahdollisuus nähdä taiteilijoiden iloa/ tuskaa taidetta tehtäessä.

1 Kehitysvammaisuus

*Ihmisiä loukataan sanalla kehitysvammainen.
Parempi sana olisi ystävyys.(Salmi)*

Kehitysvammaisuudelle on ominaista merkittävät rajoitukset älyllisessä toiminnassa sekä adaptiivisessa käyttäytymisessä, jotka sisältävät monia arjen sosiaalisia ja käytännön taitoja, kehitysvammaisuus todetaan ennen 18-vuoden ikää (AAIDD). Amerikan kehitysvammaliitto eli The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities-järjestön (AAIDD) käyttää määritelmää, joka katsoo kehitysvammaisuutta toiminnalliselta kannalta. Tässä määritelmässä henkilön edellytykset tai kyvyt, ympäristö ja vuorovaikutus ovat keskiössä. Älyllinen kehitysvammaisuus nähdään älyllisten ja adaptiivisten taitojen sekä ympäristön asettamien vaatimusten välisenä vuorovaikutuksena. Tuloksena tästä vuorovaikutuksesta on vammaisuus, jonka tila ei ole täysin pysyvä. Muutosta tilaan saadaan aikaan ympäristöä muokkaamalla, kuntoutuksella ja oikeanlaisella tuella. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16–17.)

Kehitysvammaisuudessa ei ole kyse sairaudesta, vaan vauriosta tai vammasta, jonka haitta jokapäiväiseen selviytymiseen on sitä pienempi, mitä paremmin on yhteiskuntamme suunniteltu meille kaikille. Kehitysvamman aste voi vaihdella vaikeasta vammasta lievään oppimisvaikeuteen ja kehitysvammaisella henkilöllä voi olla lisävammoja, jotka aiheuttavat pulmia liikkumisessa,

puhumisessa sekä vuorovaikutuksessa. Kehitysvammaiset ihmiset oppivat asioita monesti samalla tavoin kuin muut, mutta uusien asioiden oppiminen ja käsitteellinen ajattelu on heille vaikeampaa. (Kehitysvammaisten Tukiliitto Ry.)

Älykkyys on vain yksi osa ihmisen persoonaa. Kasvatus, elämäkokemukset, oppiminen ja ympäristö lopulta muovaavat meidät sellaisiksi kuin olemme. Kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat tukea, ohjausta ja palveluita voidakseen elää tasa-arvoisena muiden kanssa. Tuen tarve voi olla kommunikaatiossa, omatoimisuudessa, kodinhoidossa, sosiaalisissa taidoissa, liikkumisessa, terveydessä ja turvallisuudessa, vapaa-ajalla tai työssä. Eläkkeeseen hyvää elämää, kehitysvammaisen ihminen tarvitsee yksilöllistä ja hänen tarpeiden mukaista tukea. (Kehitysvammaisten Tukiliitto Ry.) Jokaisella kehitysvammaisella ihmisellä on omat vahvuudet ja kyvyt, vamma rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista. Ihmisoikeudet kuuluvat kehitysvammaisille, siinä missä muillekin, he voivat osallistua täysvaltaisina jäseninä yhteiskunnan toimintaan, heillä on siihen oikeus. (Kehitysvammaliitto.)

2 Osallisuus

2.1 Kehitysvammaisten osallisuus

*Olen aika tyytyväinen elämäni,
mutta tuntuu kuin jotain puuttuisi.
Vielä en vain tiedä mitä.*

*Teen kanavatöitä, kaulimia,
niitäan pussin suut kiinni.
Teen vähän kaikkea.*

*Olen ammatiltani puuseppä.
Toivoisin, että kaikki
muutkin vammaiset,
joilla on pieni mahdollisuus
kouluttaa itsensä ammattiin,
tekisivät sen. (Luoma)*

Osallisuus on henkilön mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa, kehitysvammaisen henkilön kohdalla osallisuus varsinkin arjen toimintoihin on tärkeää. Tietoisuus ympäristöstä sekä omasta itsestä kasvaa ja kehittyy monipuolisen sekä aktivoivan toiminnan avulla. Toiminnasta tulevat aistikokemukset voivat synnyttää kiinnostuksen vuorovaikutukseen ja antavat rohkeutta vuorovaikutuksen aloittamiseen sekä toimintaa. Kehitysvammaisen henkilön kokemukset monipuolisesta vuorovaikutuksesta ja elämyksistä lisäävät hänen osallisuuttaan yhteisössään ja antavat hänelle mahdollisuuden oppia uutta. (Mäki 2006.)

Osallisuus voi olla tunne, että kuuluu johonkin, on jossakin mukana. Työn tekeminen, harrastaminen, osallistuminen ja vaikuttaminen ovat keinoja osallistua omaan yhteisöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Ihmisellä on halu kuulua johonkin, olla jossakin mukana, tarve tuntea osallisuutta. (Harju 2004.)
Terveys- ja hyvinvoinninlaitos määrittelee osallisuuden samansuuntaisesti kuin Harju (2004), sen mukaan osallisuus on yhteisöön osallistumista ja yhteisössä osallisena olemista. Osallisuus antaa mielekästä merkitystä elämään ja tuo siten mukanaan hyvinvointia ja terveyttä. Tätä kutsutaan sosiaalisesti osallisuudeksi. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2014.)

Valtionneuvoston Vammaispoliittinen selonteko annettiin vuonna 2006, siinä yksi keskeisistä periaatteista on vammaisten henkilöiden oikeus osallisuuteen. Jotta tämä oikeus toteutuisi, tarvitaan myönteistä suhtautumista, kykyä ottaa

huomioon vammaisten ihmisten tarpeet, kykyä tunnistaa osallistumista rajoittavat esteet, poistaa sekä ennakoida näitä esteitä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006.)

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle, Suomen vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2010–2015, korostaa ihmisten yhdenvertaisuutta, jokaisen mahdollisuutta elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnassa sekä syrjinnän kieltämistä. Ohjelmassa tiedostetaan kuitenkin, että tämä ei kuitenkaan aina toteudu vammaisten ihmisten kohdalla käytännössä. Vammaisilla ihmisillä ei aina ole täysimääräisesti mahdollisuutta käyttää oikeuksiaan ja vapauksiaan. Vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen esteinä nähdään yhteiskunnan rakenteet ja vallitsevat asenteet. Vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeus, itsenäinen suoriutuminen ja yhteiskunnallinen osallisuus ovat rajoittuneet kaikkina ikäkausina. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.)

Jyväskylän kaupunki on laatinut oman vammaispoliittisen ohjelman ”Omaehtoisen elämän aalloilla”, jolla se toteuttaa paikallisella tasolla Sosiaali- ja terveysministeriön laatimaa ohjelmaa. Tavoitteena on vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeuden ja omaehtoisen elämisen toteutumisen vahvistaminen, esteettömän rakentamisen sekä palveluiden saatavuuden edistäminen. Yhdenvertaisuutta tuetaan yksilöllisten erityispalveluiden avulla. (Jyväskylän kaupunki.)

Mari Kivistön (Kivistö 2014, 5-6) tekemän tutkimuksen mukaan, niillä vaikeavammaisilla henkilöillä, joilla on saatavilla henkilökohtaista apua, on melko hyvät mahdollisuudet toiminnalliseen osallistumiseen. Edelleen Kivistö on tutkimuksessaan todennut, että esteitä koetaan olevan itsemääräämisoikeutta ja omia valintoja korostavassa osallisuudessa. Vaikeavammaisten ihmisten

elämässä jää osallisuus vajaaksi mm. toiminnan sekä kokemisen alueilla. Tutkimuksen mukaan osallisuus ei kuitenkaan ollut pysyvä ilmiö, vaan osallisuus on muuttuvaa. (Kivistö 2014, 5-6.)

Vammaisilla ihmisillä ei ole mahdollisuutta osallistua täysivaltaisesti yhteiskunnan toimintoihin, niin kauan kun ihmisympäristö ei ota huomioon erilaisuuden aiheuttamia vaatimuksia. Ympäristön asennoituminen on suurin este vammaisten ihmisten osallistumiselle. Asenteet aiheuttavat näkymättömiä esteitä, jotka muuttuvat portaiksi ja hissittömiksi taloiksi. ”Kun nämä esteet on poistettu, häviää niiden mukana vammaisuuden vaikutus olennaisena ihmistä määrittelevänä tekijänä.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 1995.)

2.2 Osallisuuden muodot

Tieto-osallisuus on vammaisen henkilön oikeutta saada tietoa palveluista ja tietoa siitä millaisia vaatimuksia palvelun saamiselle on asetettu. Esteet tiedon perille menon tieltä on poistettava, huolimatta siitä, mistä vammasta on kyse. Tämä vaati vuorovaikutusta, yksilön hyväksyntää, kuuntelemista, kysymistä ja kohtaamista. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma 2012–2015.)

Suunnitteluosallisuus on vammaisten henkilöiden oikeutta saada tietoa suunnitelluista hankkeista, sekä heidän oikeuttaan osallistua näihin suunnitteluprosesseihin. Vammaiset tulee huomioida myös kunnallisissa suunnitteluprosesseissa. Vammaisen asiantuntijuuden hyväksyminen, tuettu osallistuminen ja ammattilaisten kyky hyvään vuorovaikutukseen ovat edellytyksenä suun-

nitteluosallisuudelle. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma 2012–2015.)

Kun palveluita tuotettaessa on palveluiden käyttäjillä päätösvaltaa, voidaan puhua päätösosallisuuden toteutumisesta. Tämän edellytyksenä ovat hallinnolliset rakenteet, luottamus, vallan ja vastuun jakaminen uudella tavalla viranomaisten ja kuntalaisten välillä, sekä mahdollisuus tuettuun päätöksentekoon. Kun vammaisella henkilöllä on mahdollisuus toimia omassa elinympäristössään, toteutuu hänen toimintaosallisuutensa. Tämä edellyttää esteettömyyttä, vain sen avulla luodaan mahdollisuuksia todelliseen toimintaan. Yhdessä muiden kanssa toimiminen tuo mahdollisuuden osallisuuden tunteen kokemisesta, osallistumisesta ja mukana olemisesta. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma 2012–2015.)

3 Moniaistisuus

3.1 Moniaistisuuden edut

Kun monen aistin kautta saadaan yhtäaikaisesti aistikokemuksia, tapahtuu se moniaistisesti eli multisensorisesti. Tämä tarkoittaa, että tilassa on yhtäaikaisesti jotain nähtävää, kuultavaa, tunnusteltavaa, haisteltavaa ja maisteltavaa. Moniaistisuuden avulla vahvistetaan kokemusta tai viestiä, sitä voidaan hyödyntää rentoutumiseen, mutta myös muistelutyöhön. Oppimisen tukena moniaistisuus tehostaa ja tukee oppimista. (Laurikainen, Saarela, Sivonen, Rätty 2014.) Ihminen muodostaa käsityksen ympäristöstä sekä itsestään aistien avulla, esimerkiksi tuntoaistinsa avulla ihminen saa tietoa omasta kehostaan, esi-

neistä ja niiden ominaisuuksista. Vuorovaikutustilanteessa aistikokemus muodostuu kaikkien aistien välityksellä. (Papunet.)

Aistien toiminta on yksilöllistä ja riippuvaista meidän aikaisemmista kokemuksistamme. Silloin kun jokin aisti ei toimi, ei sen tuomaa viestiä voi korvata muut aistit, mutta muiden aistien avulla henkilöllä on mahdollista saada näiden aistien omalla tavallaan välittävää tietoa. (Saar 2000, 6.) Näkövammaisilla henkilöillä tuntoaistin merkitys on suuri, sillä he saavat aistitiedostaan suuren osan juuri tuntoaistin välityksellä (Papunet.)

3.2 Aistikokemukset

Kehitysvammaisille henkilöillä on todettu olevan muita enemmän häiriöitä aistien toiminnoissa. Jotta ihminen voi muodostaa käsityksen itsestään, ympäristöstään sekä esineistä, tarvitsee hän niistä kokemuksia ja kokemuksia on mahdollista saada tutkimisen kautta. Aistikokemus vammaisella henkilöllä voi jäädä toteutumatta, koska hän ei aina itsenäisesti pääse tarpeeksi lähelle asioita, tämän vuoksi hänelle tulisi tarjota erilaisia aistikokemuksia. (Mäki, 2006.) Tuntoaistin aktivoiminen on mahdollista harjoittelemalla, kuten tunustelemalla erilaisia materiaaleja, kokeilemalla esimerkiksi miltä hiekka tuntuu varpailla, hieromalla kehoa erilaisilla palloilla, rasvaamalla käsiä ja jalkoja, kutittelemalla, rapsuttelemalla tai makaamalla painavan peiton alla, jolloin paino tuo turvallisuuden tunteen. Makuaiastia voi herätellä maistelemalla erilaisia ruokia ja juomia, hajuaistia haistelemalla ja tunnistamalla erilaisia tuoksuja, kuuntelemalla ääniä, katselemalla erilaisia valoja pimeässä. (Papunet.)

Kun aisteja lähdetään harjaannuttamaan, täytyy noudattaa tiettyjä periaatteita. Vahvimman aistikanavan kautta pyritään vuorovaikutukseen ja täydenneään aistikokemusta muiden aistien avulla. Totuttelu uusiin aistikokemuksiin aloitetaan vähitellen, kehitysvammaisen henkilön tahdissa ja häntä havainnoiden. Tilanteen on oltava kiireetön, rauhallinen ja miellyttävä. Tuttuja aistielämyksiä on hyvä toistaa aina uudelleen ja uudelleen ja aistikokemuksia on hyvä kerrata ja muistella. (Papunet.)

Aistihuone on tila, joka on rakennettu tarjoamaan aistielämyksiä kaikkien aistikanavien kautta, multisensorisesti. Tarkoituksena on rentoutumisen ja aktiivisen toiminnan tasapaino, miellyttävien aistikokemusten ja – elämyksien avulla. Aistihuoneita on monenlaisia, esimerkiksi merellisiä huoneita, valkoisia huoneita, aromahuoneita ja värinähuoneita. (Papunet.)

3.3 Kuvailu

Kuvailua tapahtuu arjessa monin eri tavoin, asioiden selittämistä kuulee esimerkiksi radiosta, televisiosta sekä lääkärin ja potilaan välisessä keskustelussa. Tapahtumien järjestyksen kertominen ja kohteen ulkonäön kuvailu on kuvailua. Kuvailua on esimerkiksi virkkausohjeessa. Kuvailu vastaa kysymykseen miltä jokin näyttää, kuulostaa tai mitä joku tekee. (Lahtinen, Palmer & Lahtinen, 2009, 10)

Osallistuminen ja moni toiminta vaatii visuaalisen tiedon saamista. Kuvailun avulla on mahdollista jakaa tietoa ympäröivästä visuaalisesta tai auditiivisesta ympäristöstä henkilölle, joka ei kuule tai näe, se selkeyttää ympäristössä olevan ja tapahtuvan niin, että asiayhteydet hahmottuvat helpommin. Kuvailun

avulla on tarkoitus saada kokonaisvaikutelma kohteesta, se antaa myös elämyksiä. Kuvailu antaa vahvistusta nähdyille, tukemalla näköhavaintoja. Se antaa myös tietoa kosketushavainnon tueksi, täydentämällä siten aistihavaintoja. Näkövammaisen toiminnan tukeminen ja valintojen tekeminen sekä kontaktin ottaminen ympäristöön helpottuu kuvailun avulla. Aistien välittämä kokemus täydentyy ja siten myös näkövammaisen henkilön osallisuus laajenee. (Lahtinen ym. 2009, 3-12.)

Lahtisen (Lahtinen, 2006) mukaan taideteoksista, kirjan kuvista ja kaavioista voidaan tehdä sanallinen tai kirjallinen kuvaselostus, jolloin kuva selitetään sanoin. Tähän selostukseen voi yhdistää kohokuvan tutkimisen, jolloin kuvaselostus auttaa kohokuvan hahmottamisessa. Kuvaselostuksessa ei tehdä tulkintoja tai johtopäätöksiä, siinä kerrotaan vain selkeästi, vastaanottajalle sopivalla kielellä, mitä kuvassa on. (Lahtinen ym. 2009.)

Kuvailutulkkausten avulla on mahdollista sanallistaa visuaalista informaatiota (Hirvonen, 2013). Eri kulttuuritapahtumissa voidaan käyttää kuvailutulkkausta, välittämään näkövammaiselle sitä tietoa, mitä kuulo-, tunto-, haju- ja makuaisti eivät kerro. Taidenäyttelyssä kuvailutulkki kertoo sanoin sen, miltä teos näyttää. Vaikka kuvailutulkilla on pyrkimys välittää tieto objektiivisesti, välittyy tulkkauksesta kuitenkin hänen oma näkemyksensä. Kuvailutulkkaus vaatii laajaa sanavarastoa ja taideteoksen tunnelman ja sävyjen kuvailu on haastavaa ja vaatii enemmän kuin perusasioiden kertomista. (Näkövammaisten kulttuuripalvelu.)

Syntymäsokea pastori ja kuvailutulkikouluttaja Mikko Ojala (2013) sanoo näin: "Kuvataiteet ovat osa yleissivistystä, siinä missä vaikkapa kirjallisuuskin. Tähän visuaaliseen yleissivistykseen on jokaisella tasavertainen oikeus".

Hänen ohjeensa hyvään kuvailutulkkaukseen ovat: kerro se mitä näet ja pyri tekemään se luotettavalla tavalla ja tarkasti, jotta näkövammaisen henkilö voi puhua teoksesta kuin olisi sen itse nähnyt. (Ojala 2013.)

Russ Palmer kertoo kuvailun tärkeydestä omassa elämässään näin.

Voin kertoa omista henkilökohtaisista kokemuksistani, että kuvailu on rikastuttanut elämäni tavalla, jota en voinut kuvitella kokevani sisäkorvaistutetta ja kuulolaitetta käyttävänä lähes sokeana henkilönä. Kuvailu mahdollistaa minulle tasa-arvoisen tiedon saannin. Kuvailulla voidaan tukea henkilön elämän eri osia kuten taiteiden ja harrastusten kokemista. Se sisältää turvallisuuteen liittyvän tiedon lisäksi myös huvittavien ja hauskojen tilanteiden kuvailua. (Lahtinen ym. 2009, 9.)

3.4 Pistekirjoitus

Luku- ja kirjoitustaidon oppiminen on kaikkien oikeus. Pistekirjoitus on sokeiden ja vaikeasti heikkonäköisten sekä kuurosokeiden luku- ja kirjoitustaidon väline, myös tällä ryhmällä on oikeus saada tietoa ja hyödyntää omaa toiminnallista lukutaitoa itselle parhaimmalla tavalla ja sopivimmilla apuvälineillä. Millään puhuvalla välineellä ei ole mahdollista täysin korvata pistekirjoitusta, äänitteet ja pistekirjoitus yhdessä takaavat kuitenkin tehokkaan tiedonsaannin. Joillekin kuurosokeille pistekirjoitus on kuitenkin se ainoa tapa itsenäiseen lukemiseen ja kirjoittamiseen. Pistekirjoituksen hallitseminen on tärkeää näkövammaiselle ja kuurosokealle selviytyäkseen itsenäisesti monesta arkielämän tilanteesta, esimerkiksi omien tavaroiden löytämistä voi helpottaa merkitsemällä ne pistekirjoituksella. (Braille neuvottelukunta.) Kielten oppimisessa pistekirjoituksen hallitseminen on tärkeää, kielen oikein kirjoittamista ei voi oppia jos ei itse lue (Näkövammaisten keskusliitto ry).

Pistekirjoitusta voidaan kirjoittaa paperille pistekirjoituskoneella, pistetulos-
timella tai kirjoittamalla käsin taulun ja pistimen avulla. Sitä voidaan myös
painaa muoville. Pistekirjoitusta on luettavissa myös pistenäytön avulla, sil-
loin tarvitaan tietokoneeseen ruudunlukuohjelma ja pistekirjoitusnäyttö, täl-
löin sähköinen pistekirjoitus on luettavissa sormin pistenäytöltä. Näin on
mahdollista lukea esimerkiksi sähköpostit, sähköiset lehdet ja e-kirjat. (Braille
neuvottelukunta.)

Ennen varsinaisen pistekirjoituksen opettelemista, harjoitellaan käsien ja sor-
mien monipuolista käyttöä, jotta tuntoaisti saataisiin herkistymään. Erilaisten
esineiden tutkiminen, kohokuvien tarkastelu, mahdollisimman monenlaisten
pintojen ja materiaalien sekä muotojen tutkiminen herkistää tuntoaistia. Vasta
sitten kun henkilö käyttää tuntoaistiaan varmemmin, voidaan aloittaa piste-
kirjoituksen harjoittelu. Molempien käsien käytön harjoittelu on tärkeää sekä
tutkimisessa että pistetekstin lukemisessa. (Keskuspuiston ammattikoulu.)
Jotta pistekirjoitustaito pysyisi yllä, tarvitaan riittävästi ja erilaista pistekirjoi-
tusaineistoa (Braille neuvottelukunta).

Luis Braille kehitti kohokirjoitusjärjestelmän vuonna 1825 ja se tunnetaan
myös nimellä braillekirjoitus. Tämä kirjoitusjärjestelmä on kansainvälinen.
Pistekirjoituksen perustana on peruskuvio, joka muodostuu kuudesta pistees-
tä, näiden avulla voidaan muodostaa 63 erilaista merkkiä. (Braille neuvottelu-
kunta.) Peruskuviossa eli pistesuunnikkaassa on kaksi pistettä rinnakkain ja
kolme allekkain. Kaikki matemaattisten aineiden merkit, nuottikirjoitus ja eri
kielet voidaan kirjoittaa pistekirjoituksella. Merkin tarkoitus voi olla eri riip-
puen yhteydestä missä sitä käytetään. (Kangasaho 2006, 103–104.)

3.5 Selkokieli

*Ihmiset hienostelevat
vieraskielisillä sanoilla.
Niitä ei oikein ymmärrä.
Kieli tuntuu joskus vaikealta.
Lomakkeissa on usein
sellaisia kohtia, joita ei tajua.
Minä toivon lisää
selkolehtiä ja selkokirjoja.
Silloin sellaisetkin,
jotka eivät pysty lukemaan
tavallisia kirjoja,
saavat jotain luettavaa. (Miettinen)*

Selkokieli on tietoisesti mukautettua kieltä, jolloin tekstiä laadittaessa on otettu huomioon erityispiirteet joita lukijalla on. Teksti on pyritty laatimaan helposti luettavaksi sekä ymmärrettäväksi. (Turunen 1994, 21.)

Selkokeskus määrittelee selkokielen suomen kielen muodoksi, jonka sisältö, sanasto ja rakenne on mukautettu, jotta kieli on ymmärrettävämpää ja helpompaa lukea. Selkokieli on tarkoitettu heille, joilla on pulmia yleiskielen lukemisessa tai ymmärtämisessä (tai molemmissa). (Selkokeskus.) Helppo yleiskieli ja selkokieli eivät ole yksi ja sama asia, selkokielen tulee olla huomattavasti helpommin ymmärrettävämpää (Leskelä, Virtanen 2006, 7).

Vuorovaikutuksessa selkokieltä voi käyttää niin, että osaavampi osapuoli muokkaa omaa puhettaan tavalla, joka vastaa puhekumppanin tapaa puhua ja viestiä. Kun tavoitteena on helpottaa puheen ymmärtämistä ja vuorovaikutukseen osallistumista, on kiinnitettävä huomiota puheen rakenteeseen, sanastoon ja sisältöön. (Kartio 2009, 8).

Näin kuvailee selkokieltä Pentti Rajala: ”Kieli on rikas ilmaisuväline. Selkokieli ei ole poikkeus. Selkokielikin voi olla kirkasta, elävää ja ilmaisuvoimaista. Kaiken selkeän puheen ja kirjoittamisen lähtökohtana on selkeä ajattelu.” (Rajala 2006, 11.) Tämä Rajalan kuvailu oli ilmaistu selkokielellä. Selkokieli on väylä, jonka avulla kehitysvammaisten oma kulttuuri sekä vammattomien kulttuuri, tulevat kehitysvammaisten käyttöön. Sen avulla heidän on mahdollisuus saada tietoa ja kulttuurielämyksiä. (Rajala 1994.)

4 Outsider Art

4.1 Kehitysvammaiset taidekentän ulkopuolella

Termi, Outsider Art, viittaa epätavallisiin taideteoksiin, joita luoneet ihmiset elävät yhteiskunnan marginaalissa. Syitä on monia, kuten esimerkiksi sosiaalisia ja psykologisia, he eivät vain mahdu vallitsevan kulttuurin tavanomaisiin vaatimuksiin. (Maclagon 2009, 8.) He ovat taiteentekijöitä, joita ei ole hyväksytty virallisen taidekentän sisälle, he ovat ulkopuolisia, outsidersia. Outsider-taiteilija on määritelmien mukaan täysin itse oppinut taiteilija ja usein nimen tunnettu. Monet laitoksissa taiteilijoina työskennelleiden nimiä ei tunneta. Heitä on perinteisesti ollut esimerkiksi mielisairaaloitten potilaat ja myös kehitysvammaiset. (Hämäläinen 2006, 16–18.)

Taiteilijat, taidekauppiat, taiteen tukijat, taidearvostelijat toimivat ja työskentelevät taidekentällä. Mikä on kehitysvammaisten taiteilijoiden asema? Outsiderit ovat taiteilijoita, jotka toimivat taidekentän ulkopuolella ja he eivät ole saaneet taiteenopetusta. Nykyisin kehitysvammaisten on mahdollista saada jonkin verran opetusta taiteen tekemiseen, siitä huolimatta heillä on pyrkimys

omaperäisiin, heille ominaisiin ratkaisuihin. Tapa, jolla kehitysvammaiset tekevät kuvia, ei pyri noudattamaan mitään sääntöjä. Ohjauksen ja opetuksen jälkeenkin, kehitysvammaisilla on taipumus tehdä taidetta omintakeisella tavallaan, tämän taiteen tulkintaan eivät riitä enää tavalliset tavat. Kehitysvammaisia ei voida kuitenkaan pitää yhtenevänä joukkona, jotka synnynnäisesti tekevät samanlaista taidetta. Kehitysvammaisten tekemä taide syntyy taiteilijan omien sääntöjen mukaan, se on välitöntä ja itsenäistä. Ainakin näiltä osin kehitysvammaisten taide sopii hyvin Outsider Art-määritelmään. (Hämäläinen 2006, 20–24.)

4.2 Kehitysvammaiset taiteentekijöinä

Hämäläinen (2006) esittää perustellusti kysymyksen: ”Miten ihminen, jolla on vaikeuksia kengännauhojen solmimisessa, pystyy maalaamaan huipputeoksia?” (Hämäläinen 2006, 30). Kehitysvammaisten tekemää taidetta katsellaan ihmetyksen vallassa, mutta ei alentuvasti. Taiteen tekemisessä se, että tarkastelee maailmaa poikkeavalla tavalla, on etu. Salaisuus kehitysvammaisten tekemässä taiteessa on itse kehitysvammaisuus ja hedelmällisintä on heidän erilaisuutensa. Heillä on halu tehdä kuvia, joista syntyy jotain ainutlaatuista, kun siihen annetaan tilaisuus. Älykkyys ei määritä sitä, että ymmärtää taidetta tai tekee taidetta, taide löytyy sisältämme, se on osa ihmisenä olemista. (Hämäläinen 2006, 30–33.)

Kehitysvammaiset taiteentekijät ovat edelleen taiteenkentän laidalla, vaikka he ovatkin jo rynnistäneet julkisuuteen. He saavat kehuja värikkästä, omaperäisestä ja kiehtovasta taiteesta. Kehitysvammaisten tekemää taidetta arvostetaan entistä enemmän ja myös heidän taiteen harrastamisen mahdollisuudet

ovat hieman parantuneet kotimaassamme. Kuitenkin Suomi on tässä suhteessa lähes 20 vuotta jäljessä muuta Eurooppaa. Tanskassa toimii GAIA Museum Outsider Art, taidemuseo, jossa on esillä vain kehitysvammaisten taiteilijoiden tekemää taidetta, Tanska onkin Pohjoismaiden edistynein maa tässä suhteessa. Suomessa tunnetuimmat kehitysvammaisten taideyhteisöistä ovat Lieksassa toimivat Kirsikoti ja Lieksan taidetoimintakeskus, niissä sekä annetaan taideopetusta että tuotetaan taidetta ammattimaisesti. (Isomäki 2006, 7-9.)

Kehitysvammaisten taiteilijoiden toiminta taidemaailmassa itsenäisesti ei vammaan vuoksi onnistu ja kehitysvammaisten taiteen asiaa eteenpäin viemään perustettiin vuonna 2002 Kettuki eli Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry. (Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry.) Yhdistyksen tarkoituksena on tuoda esille kehitysvammaisten taidetta, edesauttaa taiteen harrastamista ja koulutusta sekä kohottaa kehitysvammaisten taiteen arvostusta. Sen suurin tavoite oli perustaa Suomeen samankaltainen kehitysvammaisten taidekeskus kuin Tanskan GAIA on. (Isomäki 2006, 9.) Hämeenlinnaan perustettiin vuonna 2012 valtakunnallinen kehitysvammaisten taidekeskus, Kettuki. Myös kotimaassamme on alettu ymmärtämään, että kehitysvammaiset voivat menestyä kuvataiteilijoina. (Hämäläinen 2006, 30).

Omien taideteosten päätyminen näyttelyyn on taiteilijalle tärkeä tilanne, sillä näyttelyssä taide tavoittaa katsojat. Kehitysvammaisen taiteilijan itsetunnolle on iso merkitys, kun muutkin huomaavat kuinka taitavasti kuvat on tehty. On tärkeää tuntea, että osaa jotain todella hyvin. (Itkonen 2006, 40.) Myös kehitysvammaisella taiteilijalla on halu ilmaista itseään, saada työstään tunnustusta ja tuoda taitonsa esille. Siten heidän tarpeensa on samanlaisia muiden taiteilijoiden kanssa. Taiteella on myös terveyttä edistäviä vaikutuksia, se myös kohentaa elämänlaatua, tutkimusten mukaan myös kehitysvammaisen

henkilön itsetunto kohenee ja hyvinvointi paranee taiteen harrastamisen myötä. (Isomäki, 2006, 48–50.) ”Taidekentän tulisi olla lahjakkaille kehitysvammaisille avoinna ja kaikkien ovien kutsuvasti selkoselällään.” (Hämäläinen 2006, 33).

5 Toiminnallinen opinnäytetyö

5.1 Lähtökohdat

Ammattikorkeakouluissa opinnäytetyön voi tehdä joko tutkimuksellisenä tai toiminnallisena opinnäytetyönä. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tehdä jokin ammatillisen käytäntöön suunnattu ohjeistus, opastus, näyttely tai tapahtuma. Käytännön toteutuksen lisäksi, toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu raportointi ja se on toteutettava tutkimusviestinnän keinoin. (Vilka, Airaksinen 2003, 9.)

Kehitysvammaisten moniaistinen taidenäyttely oli toiminnallinen opinnäytetyö, joka toteutettiin kehitysvammaisille nimetyllä viikolla. Kehitysvammaisten valtakunnallisen teemaviikon aiheena oli lukutaito ja kansalaisuus ja mottona ”Jokaisella on oikeus tietoon.” Jyväskylässä viikkoa vietettiin 24.11. – 3.12.2014, jolloin kehitysvammaisille oli tarjolla monenlaista toimintaa, kuten vapaa-ajan messut ja sähly- ja keilaturnauksia. Viikon aikana oli yleisöllä mahdollisuus käydä tutustumassa Jyväskylän kaupungin eri päivä- ja toimintakeskuksiin sekä taidenäyttelyyn. Kehitysvammaisten viikon taidenäyttely pidettiin nyt neljättä kertaa ja tällä kertaa siinä oli kaksi osaa: perusnäyttely sekä moniaistinen näyttely. Perusnäyttelyn kokosi ja pystytti kaksi vammais-

palveluiden ohjaajaa oman työnsä ohessa. Taidenäyttely oli esillä Jyväskylän kaupungin kirjastossa.

5.2 Tavoite

Tavoitteena oli opinnäytetyön kautta poistaa esteitä vammaisten henkilöiden osallisuuden tieltä moniaistisuuden keinoin. Tavoitteena oli saada aikaan tapahtuma, joka ottaa huomioon laajasti ihmisten erilaiset tarpeet. Lisäksi haluttiin tuoda esille kehitysvammaisten taitoja taiteen ja kädentaiteiden osalta sekä sitä, mitä nämä asiat heille merkitsevät. Kädentaiteet ovat monelle motivoiva ja luonnollinen keino esimerkiksi toimintakyvyn ylläpitämiseen ja uuden oppimiseen, mutta myös paljon muuta. Taide on osa kuntoutusta sekä taiteen tekijöille, sekä niille, jotka taidetta kokevat.

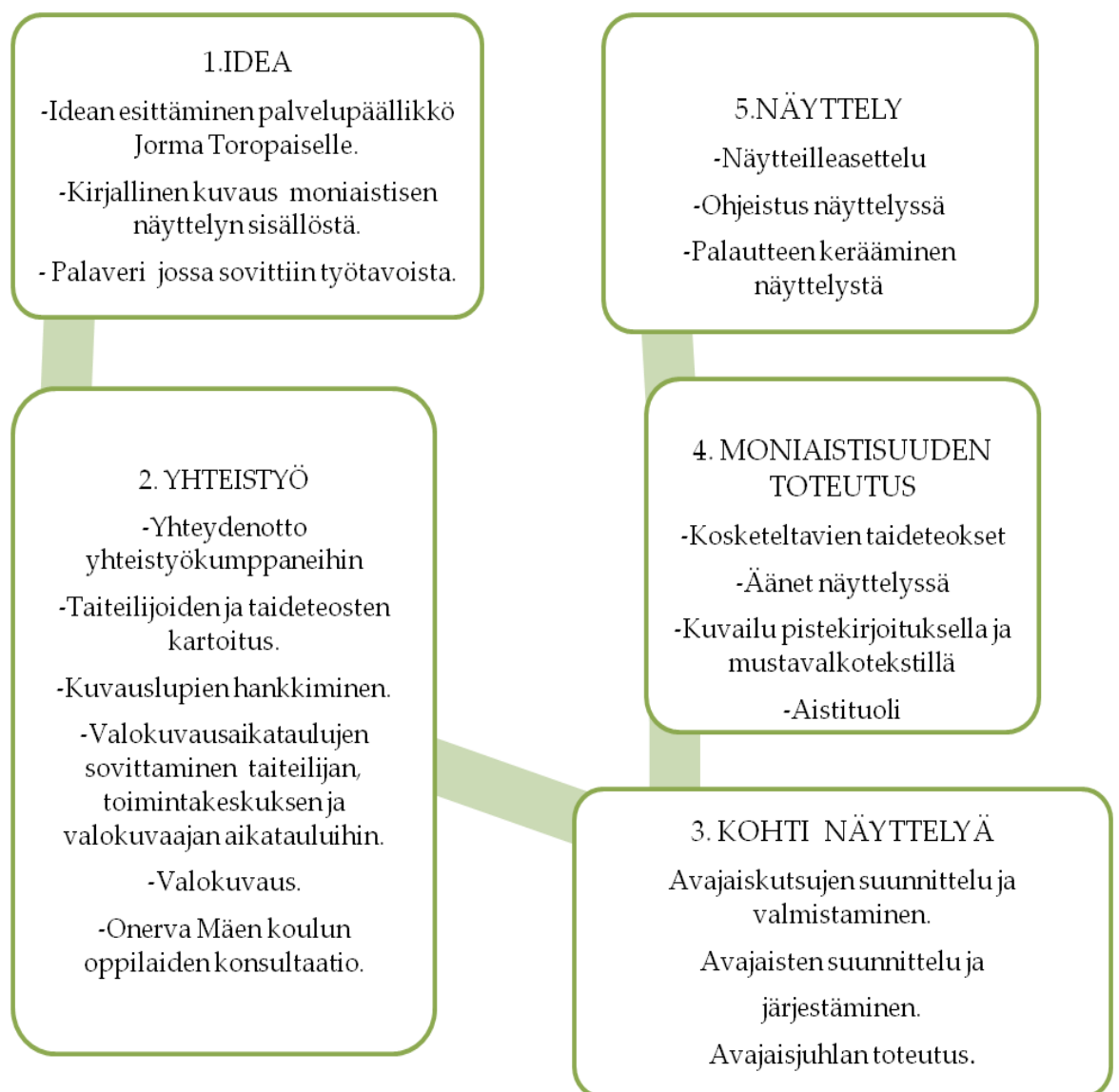
Moniaistisen taidenäyttelyn avulla haluttiin lisäksi tuoda alan ammattilaisille uutta näkökulmaa työhön. Näyttely korosti tiedon välittämistä eri aistikanavien kautta. Eri aistien käyttö kommunikaatiossa, oppimisessa, muistamisessa ja rentoutumisessa on kehitysvammaisten kohdalla tärkeää. Moniaistisuuden toteuttaminen arjessa onnistuu luonnollisten aistikokemuksien kautta, luonnollisessa ympäristössä. Erillisen aistihuoneen käyttö tuo aistikokemuksiin hyvän lisän.

5.3 Toteutus

Toiminnallinen opinnäytetyö toteutettiin tekijän itsenäisenä projektina, johon osallistui myös yhteistyökumppaneina Onerva Mäen koulun Kukkumäen

toimipiste, Bovallius ammattiopisto sekä Jyväskylän kaupungin kehitysvammaisten toimintakeskuksista Passeli, Kortetupa sekä Vaajaharju.

Toiminnallinen opinnäytetyö eteni vaiheittain prosessina. Prosessi sisälsi viisi vaihetta; idea, yhteistyö, kohti näyttelyä, moniaistisuuden toteutus ja näyttely. Käytännössä eri vaiheet limittyivät toisiinsa, jolloin kokonaisuuden ylläpitämiseksi opinnäytetyön tekijä koordinoi ja huolehti aikatauluista.

KUVIO 1. Prosessikaavio

5.3.1 Idea

Ajatus moniaistisesta taidenäyttelystä muotoutui kokemuksen kautta. Työkentely eri-ikäisten kehitysvammaisten sekä näkövammaisten henkilöiden kanssa toi esille tarpeen moniaistisen ympäristön luomisesta. Toiminnallisen opinnäytetyön idea kehitysvammaisten moniaistisesta taidenäyttelystä esiteltiin Jyväskylän kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden palvelupäällikkö Jorma Toropaiselle kesäkuussa 2015. Hänelle esiteltiin kirjallisessa muodossa moniaistisen taidenäyttelyn sisältö, mitkä olisivat projektiin osallistuvien kehitysvammaisten roolit ja myös kustannuksista annettiin arvio.

Heti alussa sovittiin työtavoista. Ajatuksena oli, että opinnäytetyön tekeminen ei lisäisi Jyväskylän kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden työntekijöiden työtehtäviä. Opinnäytetyön tekijälle tarjottiin mahdollisuus saada apua aina tarvittaessa ja yhteyttä pidettäisiin puhelimitse, sähköpostin välityksellä sekä tarvittaessa kokoonnuttaisiin palavereihin. Lisäksi sovittiin, että moniaistisen taidenäyttelyn kustannukset pitäisi pysyä alhaisina.

5.3.2 Yhteistyö

Kehitysvammaisten viikon taidenäyttely on pidetty jo kolme kertaa aikaisemminkin, joten yhteistyökumppaneita moniaistiseen näyttelyyn kartoitettiin niistä tahoista, jotka olivat aikaisempina vuosina näyttelyyn osallistuneet. Tietoa aikaisemmista osallistujista saatiin Jyväskylän kaupungin kehitysvammaisten toimintakeskuksen Päivätuvan ohjaajilta, jotka olivat aikaisempina vuosina vastanneet taidenäyttelystä. Yhteyttä pidettiin sähköpostin välityksellä sekä kokoontumalla palavereihin.

Passeli, Kortetupa ja Vaajaharju ovat Jyväskylän kaupungin toimintakeskuksia, jotka tarjoavat päivä- ja työtoimintaa kehitysvammaisille aikuisille, näistä kaksi ensimmäiseksi mainittua ovat kädentaitoihin erikoistuneita yksiköitä. Passelista ja Kortetuvalta valokuvaukseen osallistui neljä kehitysvammaista taiteilijaa, lisäksi kuvauksiin osallistui yksi Bovallius ammattiopiston taiteilija. Bovallius ammattiopisto on ammatillinen erityisoppilaitos, jolla on toimipiste Jyväskylässä. Näistä paikoista saatiin moniaistiseen näyttelyyn soveltuvat taideteokset. Lisäksi aistituolin valmistukseen osallistuivat Vaajaharjun ja Kortetuvan toimintakeskuksista kehitysvammaisia henkilöitä.

Moniaistista taidenäyttelyä varten tarvittiin puhepainikkeita, jotka lainattiin Onerva Mäen koulun Kukkumäen toimipisteestä. Tämä koulu on valtion erityiskoulu oppilaille, jotka tarvitsevat näkemiseen, kuulemiseen tai kielelliseen vaikeuteen liittyvää erityistä tukea. Heiltä saatiin myös pistekirjoituskone pistekirjoitustekstien kirjoittamista varten. Lisäksi moniaistisesta näyttelystä keskusteltiin Onerva Mäen koulun Kukkumäen toimipisteen 7-9 luokan oppilaiden kanssa. Keskustelun tarkoituksena oli saada tietoa, mitä asioita he toivoivat otettavan huomioon näyttelyä rakennettaessa. He kertoivat ajatuksiaan ja toiveitaan siitä, miten heidän tarpeensa voitaisiin näyttelyssä huomioida.

Töiden ja taiteilijoiden valinta

Näyttelyyn haluttiin kehitysvammaisten henkilöiden valmistamia taideteoksia. Lisäksi kriteerinä valinnalle oli, että teoksia oli lupa tunnustella käsin ja niiden tuli myös kestää rikkoontumatta näyttelyn ajan. Taideteosten haluttiin myös olevan mahdollisimman monesta eri materiaalista valmistettuja, niin että niihin tutustuvat henkilöt saivat monipuolisia aistikokemuksia. Lisäarvoa taideteoksille toi myös se, että ne olivat kaikki kierrätysmateriaaleista

valmistettuja. Taideteosten tekijöiltä tiedusteltiin halukkuutta teosten esillepanoon näyttelyssä.

Näyttelyyn valokuvattavaksi haluttiin kehitysvammaisia taiteilijoita, jotka haluaisivat tulla valokuvattaviksi, mutta jotka eivät liaksi jännittäisi valokuvaustilannetta. Heitä kartoitettiin niiden toimijoiden kautta, jotka olivat aikaisemminkin näyttelyihin osallistuneet. Sähköposteja laitettiin muutamille tahoille ja tiedusteltiin halukkuutta osallistua moniaistiseen taidenäyttelyyn. Bovallius-ammattiopistosta sekä kahdesta Jyväskylän kaupungin toimintakeskuksesta, Passelista sekä Kortetuvalta, löytyivät valokuvauksiin osallistuvat taiteilijat. Jokaiselta taiteilijalta kysyttiin henkilökohtaisesti suostumus valokuvaukseen osallistumisesta.

Lisäksi valokuvauksiin osallistuvien kehitysvammaisten taiteilijoiden tekemät teokset tuli olla sellaisia, että valokuvaaminen vaiheittain oli mahdollista. Tässä kohtaa pois jäivät ne taiteilijat, jotka tekivät esimerkiksi taidetta maalaamalla. Vaiheittain etenevä tekeminen toi kuviin vaihtelevuutta, mutta toi myös monipuolisemmin esille kehitysvammaisten henkilöiden taitoja.

Valokuvaus

Kehitysvammaisten moniaistisen näyttelyn tarkoituksena oli tuoda esille kehitysvammaisia taiteentekijöitä valokuvaamalla heidän taiteen tekemistään koko taideteoksen tekemisen ajan. Kuvien tarkoituksena oli lisäksi ilmaista kuvattavien taiteilijoiden tunnelmia teoksia valmistaessaan ja todistaa heidän todellisia taitojaan.

Jyväskylän kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden palvelupäällikkö Jorma Toropainen suositteli ammattikuvaajaa, joka toteuttaisi valokuvaukset.

Kuvaaja oli ollut aikaisemminkin mukana vastaavanlaisissa projekteissa, joten hänellä oli kokemusta jo entuudestaan kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskentelystä.

Kuvattavia kehitysvammaisia taiteilijoita oli yhteensä viisi. Ennen jokaista valokuvausta selvitettiin, minkälaista työtä oli tarkoitus kuvata, jotta valokuvaajalla oli mahdollisuus etukäteen valmistautua kuvaustilanteeseen. Valokuvaaja kuvasi kehitysvammaisen taiteilijan työn tekemistä niin, että kuvissa näkyi työn eteneminen vaiheittain. Jokaisesta kuvattavasta otettiin myös taiteilijamuotokuva, jossa taiteilija esiintyi valmiin työn kanssa. Taiteilijat saivat kuvat itselleen näyttelyn jälkeen.

Valokuvauksia varten tarvittiin kirjallinen lupa jokaiselta kuvattavalta henkilöltä, tässä tapauksessa lupa haettiin huoltajilta. Jyväskylän kaupungilla on käytössään oma lomake, jota käytettiin myös näyttelyä varten otettuihin valokuviiin. Lisäksi tehtiin kirjallisen kuvauslupa, joka koski kuvien mahdollista käyttöä kirjallisessa opinnäytetyössä. Kuvauslupien mukaan laadittiin saatekirje, jossa kerrottiin kuvien tarkoituksesta ja käytöstä sekä moniaistisesta taidenäyttelystä. Kuvauslupia täytettiin kaksi kappaletta, toinen jäi Jyväskylän kaupungille, toinen kuvattavalle itselleen.

5.3.3 Kohti näyttelyä

Kehitysvammaisten viikon taidenäyttely toteutettiin nyt neljättä kertaa, mutta nyt ensimmäistä kertaa näyttelyä juhlistettiin avajaisilla. Avajaistilaisuus haluttiin rajoittaa koskemaan vain kutsuvieraita. Kutsukortit valmistettiin yhdessä kehitysvammaisen henkilön kanssa ja niissä käytettiin hänen piirtä-

määnsä ja suunnittelemaansa lintu-kuvaa. Kutsukortti toteutettiin Press Print-tekniikalla, joka soveltuu hyvin heillekin, joiden motoriset taidot eivät ole kovin vahvat. Kortteja valmistettiin yhteensä 50 kappaletta ja niitä lähetettiin näyttelyyn osallistuneille kehitysvammaisille taiteilijoille sekä heidän perheilleen, yhteistyökumppaneille sekä Jyväskylän kaupungin virkamiehille.

Avajaiset pidettiin Jyväskylän kaupungin kirjastossa ja siellä musisoi kehitysvammaisten ILO-bändi luoden mukavaa, rentoa tunnelmaa. Osa kutsuvieraista innostui tanssimaan musiikin mukana. Bändin esiintymistä varten kysyttiin erillinen lupa Jyväskylän kaupungin kirjastolta. Avajaispuheen puhui Jyväskylän kaupungin apulaiskaupunginjohtaja Pekka Utriainen. Tarjolla oli myös pientä syötävää ja juotavaa kutsuvieraita varten.

KUVIO 2. Kutsukortti

5.3.4 Moniaistisuuden toteutus

Kosketeltavat teokset

*Kuvitelkaa yhdessä, minkälainen kuva teillä olisi
ympäristöstä, jos ette olisi koskaan kokeilleet
ympäriällänne olevia esineitä ja asioita? (Mäki 2006.)*

Kaikki moniaistisessa taidenäyttelyssä olevat teokset olivat sellaisia, että niitä oli mahdollisuus tutkia ja tunnustella käsin. Tutkimalla taideteoksia käsin näkövammaiset henkilöt pystyvät muodostamaan käsityksen taideteoksesta. Muille kuin näkövammaisille käsin tutkiminen ja materiaalien tunnusteleminen antoi lisätietoa taideteoksesta sekä aistikokemuksia. Taideteoksissa oli käytetty monia mielenkiintoisia materiaaleja, kuten videonauhaa, vanhoja kirjan sivuja, kenkiä, laukkuja sekä mosaiikkeja. Materiaalit olivat kaikki kierätettyjä ja ne tarjosivat tutkijoilleen monenlaisia aistikokemuksia. Kosketeltavissa taideteokset valittiin niin, että niitä olisi turvallista käsin tutkia.

KUVIO 3. Kosketeltava taideteos

Äänet näyttelyssä

Näyttelyssä oli neljän vesivärimaalauksen kollaasi, jossa oli kuvattuna Vaaja-harjun toimintakeskuksen asiakkaiden sekä ohjaajien esittämä näytelmä ”Kokateissa roiskuu”. Tästä näytelmästä oli mahdollista kuunnella puhepainikkeeseen tallennettu kuvaus. Myös taiteilijoista otettujen kuvien yhteydessä oli pienet puhepainikkeet, joista kuuntelemalla kuuli selkokielisten, lyhyen kuvauksen siitä, mitä valokuviiin oli kuvattuna.

KUVIO 4. Puhepainike

Kuvailu pistekirjoituksella ja mustavalkotekstillä

Jokaisesta taideteoksesta tehtiin lyhyt selkokieline kuvaus, joka oli mahdollista lukea mustavalkotekstillä tai pistekirjoituksella. Mustavalkoteksti oli kirjoitettu valkoiselle taustalle suuraakkosin ja selkeää, suurta fonttia käyttäen, tarkoituksena oli että teksti on helppolukuinen ja sopii myös heikkonäköiselle. Pistekirjoitus oli kirjoitettu kontaktimuoville ja asetettu mustavalkotekstin päälle. Molemmat tekstit oli liimattu vanhan kirjan kanteen, jolloin lukualusta pistekirjoitusta lukevaa varten oli mahdollisimman hyvä. Nämä kuvailutaulut oli sijoitettu niin, että myös niiden korkeus oli ihanteellinen myös pistekirjoitusta lukevalle, taulut olivat myös tarvittaessa mahdollista irrottaa ja ottaa kokonaan käteen lukemista helpottamaan.

KUVIO 5. Kuvailu taideteokseen

KUVIO 6. Kosketeltava taideteos

Aistituoli

Näyttelyyn haluttiin tuoda elementti, joka tarjoaisi moniaistisia kokemuksia ja johon näyttelyvieraat voisivat itse toiminnallaan osallistua. Asiasta keskusteltiin usean Jyväskylän kaupungin vammaispalveluiden ohjaajan kanssa ja näiden ideoiden pohjalta syntyi ajatus aistituolista, jolle olisi käyttöä myös näyttelyn jälkeen. Ajatuksena oli, että tuolissa olisi monenlaisen kosketeltavan materiaalin lisäksi joitain tuoksuja ja ääniä. Lisäksi haluttiin, että tuolissa käytetyt materiaalit olisivat kierrätettyjä, joten lähes kaikki materiaali on hankittu kirpputoreilta ja kierrätyskeskuksesta, itse tuoli löytyi Jyväskylän kaupungin varastosta.

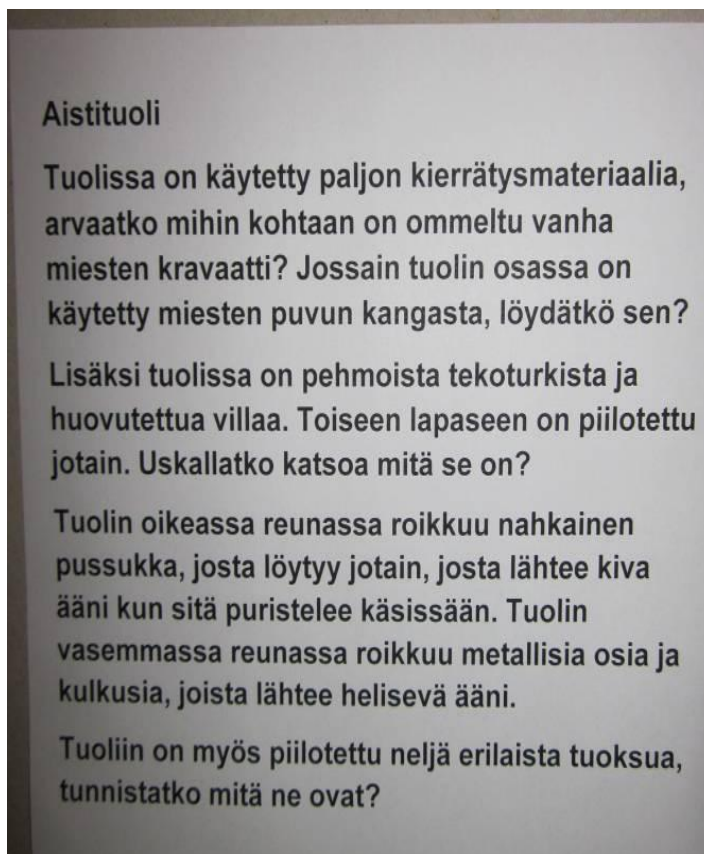
Opinnäytetyön tekijä tunsu jo entuudestaan sellaisia kehitysvammaisia henkilöitä Kortetuvan sekä Vaajaharjun toimintakeskuksesta, joilla tiesi olevan taitoja valmistaa tuolia varten materiaalia. He lähtivätkin innokkaana projektiin mukaan. Heitä ohjattiin työn tekemisessä ja aistituoli valmistui yhteistyönä. He huovuttivat paksun villalevyn, jota käytettiin tuolin istuin- sekä selkäosaan sekä tuolin käsinojiin sijoitettuihin lapsiin. Lisäksi he ompelivat lapsiin pieniä kulkusia, nahkaisen pussin sekä tuolin istuinosaan puupalloilla täytetyn kravatin.

Aistituoliin tehtiin neljä erilaista tuoksupussia, tuoksuina olivat kahvi, anis, vanilja ja tee. Tuoksupussit olivat sijoitettuna tuolin selkänojaan niin, että niitä saattoi tuoksutella tuolissa istuen. Huovutettuihin lapsiin on mahdollista laittaa sisälle jotain tunnusteltavia esineitä tai materiaalia, toiseen lapaseen laitettiin narulla kiinni pienen kangaslisko, joka oli täytetty riisillä.

Nahkaisessa pussissa oli tunnusteltavana simpukoista valmistettu kukkamppeli, jota käsissä puristettaessa kuului kahiseva ääni. Nahkapussi oli sijoitettu tuolin istuinosan reunaan niin, että tuolissa istuvan käsi ylettyy tun-

nustelemaan, mitä pussissa on. Myös tähän pussiin voi halutessa vaihtaa erilaisia tunnusteltavia materiaaleja. Tuolin istuinosan toiseen reunaan oli sijoitettu erikokoisia, pieniä metalli levyjä, jotka olivat peräisin ksylofonista. Kun levyjä liikutteli toisiaan vasten, sai niistä aikaan miellyttävän äänen. Levyjen välissä oli lisäksi pieniä kulkusia tuomassa lisää äänikokemuksia. Tuolin istuinosaa kiersi miesten vanha kravatti, johon oli sisälle pujoteltu puisia helmiä ja helmien jokainen väli oli ommeltu tiukasti yhteen. Näin myös tuolin reunasta löytyi mielenkiintoista tunnusteltavaa.

Näyttelyssä ihmisten oli mahdollista istua tuolissa ja tutustua sen eri materiaaleihin ja saada siten erilaisia aistikokemuksia. Lisäksi aistituolista kirjoitettiin teksti, jossa kerrottiin tuoliin käytetyistä materiaaleista. Teksti oli sijoitettuna tuolin vieressä.

KUVIO 7. Teksti aistituoliin

KUVIO 8. Aistituoli näyttelyssä

5.3.5 Näyttely

Koko moniaistisen taidenäyttelyn ajatus oli osallisuuden mahdollistaminen, oli myös näyttelyn asettelu toteutettava tämän ajatuksen mukaan. Koska näyttelyssä oli kaksi toisistaan poikkeavaa osaa, toisessa teosten koskettelu oli suo-

tavaa ja toisessa ehdottomasti kiellettyä, haluttiin ne pitää selkeästi erillään. Tämä onnistui niin, että kaupungin kirjaston varsinaiseen näyttelytilaan pystytettiin perusnäyttely ja moniaistinen näyttely pystytettiin niin kutsuttuun huoltokäytävään, jota yleisestikin käytettiin näyttelytilana.

Moniaistisessa taidenäyttelyssä taideteokset kiinnitettiin sermeihin ja sermit aseteltiin toinen toisensa viereen niin, että näyttely oli selkeä jatkumo, jolla oli myös selkeä aloitus. Tämän ajatuksena oli, että mahdollisimman moni henkilö pystyisi taideteoksiin tutustumaan itsenäisesti.

KUVIO 9. Asettelu näyttelyssä

Taidenäyttelyn kaksi osaa, perusnäyttely ja moniaistinen taidenäyttely haluttiin selkeästi erotella toisistaan ja sen vuoksi laadittiin ohjeistus, jossa ilmaistiin mistä moniaistinen osuus alkaa sekä kerrottiin mahdollisuudesta äänikuvausten kuunteluun puhepainikkeiden avulla. Koska taideteokset ovat ainutlaatuisia, arvokkaita ja huolellisesti tehtyjä, tuli tämä huomioida myös niihin

tutustuessa. Vaikka teosten tunnusteleminen ja tutustuminen oli sallittua ja suotavaa, piti tämä kuitenkin tehdä varoen, teoksia rikkomatta.

KUVIO 10. Ohjeistus näyttelyyn

5.3.6 Palautteen kerääminen

Näyttelyyn tutustuneilla oli mahdollista antaa palautetta kokemuksistaan näyttelyssä olleeseen palautelaatikkoon. Palautetta oli mahdollista antaa lomakkeella, valitsemalla sopiva vaihtoehto ehdotetuista vaihtoehdoista. Vaihtoehdot olivat ilmaistu sekä hymynaamoilla että kirjoitettuna.

Saadun palautteen perusteella taideteosten tunnusteleminen käsin koettiin tärkeäksi, samoin mahdollisuus kuunnella äänikuvaus taideteoksista. Pistekir-

joituksesta koettiin olleen hyötyä sekä pistekirjoituksen käyttäjille, sekä niille jotka eivät sitä käytä. Se, että pääsi itse tunnustelemaan pistekirjoitusta, tuntui avaavan ajatuksia toisenlaisesta viestinnästä. Koettiin tärkeäksi se, että näyttely oli rakennettu moniaistiseksi.

Onerva Mäen koulu

Palautetta moniaistisesta taidenäyttelystä saatiin myös yhteistyökumppanilta, Onerva Mäen koulun Kukkumäen toimipisteen oppilailta ja henkilökunnalta. Oppilaat kokivat, että näkövammaisten huomioiminen oli onnistunut. Heidän mielestään sokeilla henkilöillä oli helpommin mahdollisuus saada kokonaiskuva taideteoksista, kun tukena olivat äänikuvailut, kuvailut pistekirjoituksella ja mahdollisuus tunnustella käsin teoksia. Näyttelyn taustahälinän oppilaat kokivat epämiellyttävänä ja se myös häiritsi äänikuvailujen kuuntelemista. Lisäksi ongelmaksi koettiin joidenkin puhepainikkeiden liian hiljainen ääni, muuten puhepainikkeiden käyttö koettiin helpoksi.

Onerva Mäen koulun henkilökunnan palaute oli hyvin paljon samansuuntainen kuin oppilaidenkin. Puhepainikkeiden äänentoisto koettiin taustahälinän vuoksi heikoksi, mutta itse äänikuvailut tärkeiksi. Valokuvia taiteilijoista pidettiin hyvänä lisänä näyttelyyn, mutta niihin olisi toivottu mukaan kuvausta pistekirjoituksella. Aistituoli herätti aikuisissa kiinnostusta ja tuolin idea koettiin todella hyväksi. Näyttelyssä oli heidän mielestään otettu hyvin huomioon erilaiset näyttelyyn tutustujat.

Palautelaatikon ja yhteistyökumppanin palautteissa palautetta annettiin myös itse taideteoksista. Taideteosten monipuolisuutta arvostettiin, keuhuttiin töiden värikkyyttä ja ideointia. Teokset olivat palautteiden mukaan tehty huolellises-

ti ja taidolla, joka osoitti luovuutta ja osaamista. Lisäksi arvostettiin, että taide-teokset olivat tehty kierrätysmateriaaleista.

Palvelupäällikkö Jorma Toropainen

Jyväskylän kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden palvelupäällikkö Jorma Toropainen oli palautteessaan arvioinut toiminnallista opinnäytetyötä kokonaisuutena, joka vastasi yksityiskohtaisesti suunniteltua ja organisoitua tilaustyötä, jossa mukana olivat myös kommunikoinnin apuvälineet. Hän piti yhteistyötä vammaispalveluiden kanssa rakentavana ja tietoa antavana. Kehitysvammaiset asiakkaat oli hänen mielestään otettu hyvin toteutukseen mukaan ja tapahtumasta rakennettu medianäyttämö. Toropainen arvioi, että taustatietojen etsimisessä oli nähty vaivaa ja koko näyttely rakennettu myös taloudelliset seikat huomioiden.

6. Pohdinta

Opinnäytetyön ajatus

Opinnäytetyöni oli luonteeltaan toiminnallinen ja tarjosi keinon hyödyntää aikaisempia kokemuksiani ja taitojani. Olen työskennellyt ihmisten kanssa, joilla on ollut joko kehitys- tai näkövamma tai nämä molemmat, joten opinnäytetyön aiheen valinta tuntui luonnolliselta. Oma kokemukseni on, että näyttelyitä, joissa olisi mahdollista käyttää aisteja itse kullekin luontaisella tavalla, on vain harvoin tarjolla. Ihmisiä helposti lokeroidaan ja ajatellaan jonkin tietyn asian hyödyttävän vain tiettyä kohderyhmää, vaikka laajemmasta ajattelusta voisivat kaikki hyötyä.

Koko ajatus moniaistisesta taidenäyttelystä lähti aikaisemmista kokemuksistani ja omasta kiinnostuksestani aihetta kohtaan. Koin tärkeäksi tuoda esille

ajatusta siitä, millaisilla tavoilla käytännössä voidaan osallisuutta mahdollistaa. Nämä keinot olivat näyttelyssä kaikkien koettavana ja nähtävänä, ei vain jonkun tietyn erityisryhmän. Kokemukseni mukaan myös ammattilaiset saivat uusia ajatuksia työhönsä. Itselleni tämä opinnäytetyö oli hyvä keino perehtyä kehitysvammaisten kuntouttavaan arkeen.

Taidenäyttelyn tarkoituksena oli myös tuoda esille kehitysvammaisia ihmisiä ja heidän tekemäänsä taidetta. Jyväskylän vanhus- ja vammaispalveluiden palvelupäällikkö Jorma Toropainen oli Radio Jyväskylän haastateltavana, haastattelun aiheena oli taidenäyttelyn moniaistinen osuus, näin tietoa näyttelystä levisi laajemmallekin alueelle. Myös sosiaalista mediaa käytettiin tiedon jakamiseen näyttelystä, Facebookissa oli omat sivut Kehitysvammaisten viikon taidenäyttelyä varten. Tarkoituksena oli saada myös palautetta näiden sivujen välityksellä, mutta se jäi toteutumatta. Tähän voi olla syynä se, että Facebookin sivuille palautetta ei voi antaa henkilöllisyyden paljastumatta.

Mihin tarvitaan moniaistista näyttelyä? Näyttelyn tarkoituksena oli huomioida osallisuuden tiellä olevia esteitä ja tarjota siten mahdollisimman monelle tilaisuus näyttelyyn tutustumiseen. Esteettömyys ei ole vain kynnyksettömiä rakennuksia, luiskia ja puhuvia hissejä. Esteettömyyttä tulisi ajatella myös palveluita tarjottaessa, niin että ne tarjotaan kullekin asiakkaalle hänen tarpeistaan lähtöisin ja hänelle soveltuvalla tavalla, jolloin huomioidaan asiakkaan osallisuuden mahdollisuus.

Prosessin arviointi

Koko näyttelyn sijainti Jyväskylän kaupungin kirjastossa oli keskeinen, helposti saavutettava ja esteetön. Näyttelyn pitäminen kirjaston tiloissa, toi osal-

lisuudelle monia ulottuvuuksia. Siellä kehitysvammaisten taide ja kehitysvammaiset sekä vammattomat ihmiset kohtasivat toisensa. Näyttely toi muiden ihmisten tietoisuuteen kehitysvammaisten ihmisten taitoja ja kulttuuria, sekä myös kasvoja taiteen takaa, ja tämä kaikki tapahtui yhteiskunnan keskiössä. Näyttelyyn kävivät tutustumassa monet erityisryhmät ja olin itse paikalla yhtä ryhmää ohjaamassa. Näyttelyyn tutustuivat myös monet lapsiryhmät, joko vanhempien tai päiväkodin henkilökunnan kanssa. Tämä osoittaa sen, kuinka monenlaiset ihmiset hyötyisivät moniaistisesta ympäristöstä.

Kirjasto on oivallinen näyttelypaikka, koska siellä taiteella on mahdollisuus saavuttaa suuri määrä ihmisiä, ilman että ihmisten täytyy erikseen hakeutua taidenäyttelyyn. Samalla kun käydään lainaamassa kirjoja tai harrastamassa, on mahdollisuus tutustua näyttelyyn ja saada laajempia kulttuurielämyksiä. Kirjastossa voi olla taustahälyä, joka voi häiritä näyttelyyn tutustumista. Taustahäly häiritsee jos tarkoituksena on kuunnella äänikuvailu tai nauhoite taideteoksiin liittyen. Tämä ongelma liittyi myös toteutettuun kehitysvammaisten taidenäyttelyyn. Jatkossa voisikin miettiä moniaistisen taidenäyttelyn rakentamista suljettuun, rauhalliseen tilaan. Silloin toteutus voisi olla laajemminkin moniaistinen ja näyttelytilasta voisi olla mahdollista tehdä kohokartta näkövammaisia henkilöitä varten. Näin mahdollisimman itsenäinen liikkuminen näyttelytilassa olisi mahdollista. Tilassa voisi olla taideteoksia, joihin pääsisi tutustumaan oman toiminnan kautta, taustaääniä tai musiikkia, tuoksua ja mahdollisesti makuja, jolloin tilasta syntyisi eräänlainen aistihuone.

Koko toiminnallisen opinnäytetyön tekemistä auttoi Jyväskylän kaupungin vammaispalveluiden henkilökunnan lämminhenkinen ja selkeästi myönteinen suhtautuminen näyttelyä kohtaan. Heillä oli halua ja kiinnostusta olla toteuttamassa kehitysvammaisille henkilöille tärkeää tapahtumaa. Myös palvelu-

päällikkö Jorma Toropaisen myönteinen suhtautumisen ideaani kohtaan oli tärkeä, ilman sitä näyttely ei olisi ollut tässä muodossa mahdollinen. Yhteistyökumppaneilta saamani tuki ja näyttelyn mahdollistanut materiaali olivat näyttelyn onnistumisen ja monipuolisen toteuttamisen kannalta oleellisia.

Alun perin suunnitelmissani oli, että puhepainikkeissa olisi käytetty kehitysvammaisten taiteilijoiden kuvailuja omista taideteoksistaan. Tämä ei kuitenkaan toteutunut kahdesta syystä; useimmille taiteilijoille puheella ilmaisu olisi ollut haastavaa ja näyttelyn aikataulu oli tiukka. Näistä samoista syistä taiteilijoita ei myöskään ollut paikalla näyttelyssä esittelemässä töitään ja heitä ei haastateltu heidän taiteen tekemisestä. Kirjoitin itse kaikki kuvailut pistekirjoituksella, koska halukkaita kirjoittajia ei löytynyt kehitysvamma palveluiden piiristä. Olin laatinut erillisen lupa-anomuksen koskien valokuvien käyttöä tässä kirjallisessa opinnäytetyöraportissa, en kuitenkaan enää pitänyt kuvien käyttöä tarpeellisena, joten ne jäivät pois.

Näyttelyn rakentaminen, materiaalien hankinta ja valmistaminen sujuivat itselleni tyypillisellä tavalla. Pidän tärkeänä käyttää mahdollisimman paljon kierrätysmateriaaleja ja tämä sopikin hienosti yhteen kehitysvammaisten taiteilijoiden tekemien teosten kanssa, jotka olivat myös kierrätysmateriaaleista valmistettuja. Näin näyttely sai yhden teeman lisää. Lisäksi tapanani on ollut tehdä työtä tiiminä ja vaiheittain, jolloin mahdollisimman moni pääsee mukaan tekemiseen, omien taitojensa mukaan. Tällä tavalla toteutettiin myös aistituolin valmistus.

Koko prosessi edellytti tarkkaa aikataulua, koska näyttelyviikko oli jo aikaisemmin sovittu olevan valtakunnallisella kehitysvammaisten viikolla. Valokuvauksien aikataulujen sovittaminen oli ehkä työläintä, mutta nekin sujuivat

yllättävän hyvin. Muutamia kertoja jouduttiin sovittuja valokuvausajoja siirtämään ja kerran vaihdettiin kuvattava taiteilija. Ensiksi valittu koki valokuvaamisen liian jännittävänä ja hän jättäytyi projektista hyvällä syyllä pois.

Taidenäyttely täytyy avata juhlallisesti, joten oli selvää, että avajaiset järjestettäisiin. Kutsukortit valmistin yhteistyössä kehitysvammaisen henkilön kanssa, jonka lintuaiheisista piirroksista oli jo vuosien aikana kehittynyt lähes oma tavaramerkki. Itse tilaisuudessa kehitysvammaisten ILO-bändi esiintyi taitavan tunnelmallisella otteella ja sai näyttelyn yleisön tanssimaan. Musiikki toi tilaisuuteen mukavan tunnelman ja loi tilaisuudesta todellisen moniaistisen kulttuuritapahtuman.

Luotettavuuden arviointi

Toiminnallinen opinnäytetyö toteutetaan tutkimuksellisella asenteella, huolimatta siitä, sisältääkö se varsinaisen tutkimuksen. Tämä toteutuu opinnäytetyössä käytetyn tietoperustan avulla, jonka tulee perustua alan kirjallisuuteen. (Vilkkä, Airaksinen 2003, 154). Tässä opinnäytetyössä tietoperustaa on rakennettu käyttämällä sekä uutta kirjallisuutta, että konsultoimalla kokemusasiantuntijoita.

Tutkimuksen uskottavuus on riippuvainen siitä, mitä ratkaisuja tutkija on tehnyt tutkimuksen raportointiin liittyen eli miten yksityiskohtaisesti ja tarkasti hän on kuvannut tutkimuksen kulun (Räsänen 2005). Toiminnallisen opinnäytetyön raportissa on kuvattu tarkasti koko kehitysvammaisten moniaistisen taidenäyttelyn prosessi ja sen lisäksi on esitetty toteutuneesta näyttelystä valokuvia.

Kuntoutuksen ohjaajana

Kuntoutuksen ohjaajalla on hyvä mahdollisuus toteuttaa työtään niin, että osallisuuden mahdollisuus avautuu asiakkaalle. Asiakkaan tarpeiden huomiointi on asiakaslähtöistä työskentelyä ja edellyttää asiakkaan tilanteeseen perehtymistä. Esimerkiksi kuntoutus- tai palvelusuunnitelma on mahdollista toteuttaa joko pistekirjoituksella tai kuvakommunikaatio kuvien avulla, mikäli asiakas tästä hyötyy.

Kuntoutuksen ohjaajan työnkuvaan kuuluu esimerkiksi asiakkaan omaisten ja lähipiirin ohjaaminen ja neuvonta asiakkaan vammaan tai sairauteen liittyvissä asioissa. Osallisuuden kokeminen ja aidosti osallisena oleminen on tärkeä osa ihmisen kuntoutumista ja kuntoutusprosessia. Kuntoutuksen ohjaajalla on mahdollisuus välittää tietoa siitä, millä keinoin asiakkaan osallisuutta voidaan laajentaa ja siten motivoida asiakasta kuntoutuksessaan. Ohjaajalla tulee olla riittävät tiedot ja taidot asiakkaan sairaudesta tai vammasta. Jotta ammattitaito pysyisi yllä, tulee kuntoutuksen ohjaajan hankkia itselleen uusinta tietoa kuntoutuksen kentältä.

Kuntoutuksen ohjaajat voivat työskennellä erilaisissa projekteissa, johon tämä toiminnallinen opinnäytetyö toi kokemusta. Moniaistisen taidenäyttelyn koostaminen edellytti kokonaiskuvan hahmottamista, verkoston luomista, aikataulujen laatimista, yhteistyökykyä eri toimijoiden kanssa sekä koordinointia. Tämä toiminta sisältyy oleellisesti kuntoutuksen ohjaajan työhön.

Tulevaisuudessa

Selvää on, että moniaistisen taidenäyttelyn tapaisille osallisuuden mahdollisuutta tarjoaville tapahtumille on tarvetta. Tulevaisuudessa osallisuuden mahdollisuutta voisi laajentaa niin, että kehitysvammaiset ihmiset olisivat

enemmän mukana valmistelemassa näyttelyä. He eivät toimisi vain tilaisuuden taiteilijoina, vaan voisivat olla suunnittelemassa, pystyttämässä näyttelyä sekä paikan päällä kertomassa omasta taiteen tekemisestä. Hienointa olisi eri toimijoiden välinen yhteistyö niin, että pysyvässä näyttelypaikassa olisi vaihtuvia näyttelyitä, josta eri osallisuuden esteet olisi poistettu. Tällainen näyttelypaikka toisi esille kehitysvammaisten taiteen tekemistä, mutta samalla loisi väyliä laajemmalle osallisuudelle.

LÄHTEET

Definition of Intellectual Disability. N.d. The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, AAIDD. Viitattu 5.1. 2015.

<http://aaid.org/intellectual-disability/definition#.VKprs5o8LmI>

Harju, A. 2004. Osallisuus. 10.12.2004. Kansalaisyhteiskunta.fi. Viitattu 27.12.2012.

http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/osallistuminen_ja_vaikuttaminen/osallisuus

Hämäläinen, P. 2006. Kehitysvammaiset ja taiteen pelisäännöt. Teoksessa Aurinko ja kolme kuuta. Kehitysvammaiset taidekentän laidalla. Helsinki: Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry Kettuki.

Isomäki, A. Lukijalle. 2006. Teoksessa Aurinko ja kolme kuuta. Kehitysvammaiset taidekentän laidalla. Helsinki: Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry Kettuki

Jyväskylän kaupungin vammaispoliittinen ohjelma 2010–2015. Omaehtoisen elämän aalloilla. Jyväskylän vammaisneuvoston työryhmä. Viitattu 2.1.2015.

<http://www.jyvaskyla.fi/vammaiset/vammaisneuvosto/vampo>

Kangasaho, R. 2006. Sokea oppilas ja hänen koulunkäyntinsä tukeminen. Teoksessa Näkökulmia näkövammaisten opetukseen. Toim. Takala, M., Kontu, E. Juva: PS-kustannus.

Pistekirjoitus. Braille- neuvottelukunta. N.d. Viitattu 8.1.2015.

<http://www.pistekirjoitus.fi/>

Kartio, J. 2009. Miten puhua selkokieltä? Teoksessa Selkokieli ja vuorovaikutus. Toim. Kartio, J. kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opike.

Kaski, M., Manninen, A., Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5. uud. p. Helsinki: SanomaPro.

Kehitysvammaisuus pähkinänkuoressa. N.d. Kehitysvammaliitto. Viitattu 29.12.2014.

<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta/kehitysvammaisuus/>

Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry. Kettuki ry. N.d. Viitattu 8.1.2015.

<http://kettuki.fi/kettuki-ry/>

Kivistö, M. 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmäinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/98804/Kivist%c3%b6_Mari_ActaE150_pdfA.pdf?sequence=2

Kohti yhteiskuntaa kaikille - vammaispoliittinen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1995:10. Valtakunnallinen vammaisneuvosto. Viitattu 2.1.2015.

http://www.vane.to/index.php?option=com_content&view=article&id=24:kohti-yhteiskuntaa-kaikille-vammaispoliittinen-ohjelma-&catid=4

Lahtinen, R., Palmer, R., Lahtinen, M. 2009. Aisti kuvailu. Helsinki: Art-Print Oy.

Laurikainen, H., Rätty, M., Saarela, J., Sivonen, S. 2014. Aistien menetelmä. Laurea julkaisut. Laurea-ammattikorkeakoulu. Vantaa.

<https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/20.%20R%C3%A4ty%20et%20a1%20Aistien-menetelma%20uusittu%20painos.pdf>

Leskelä, L., Virtanen, H. 2006. Selkokielen ABC. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opikie.

Luoma, M. N.d. Työ on tärkeää. Teoksessa Kaipuuta ja täyttymystä. Toim. Luoma, P., Rajala, P., Siekkinen, R. Turku: Painosalama Oy.

Maclagon, D. 2009. Outsider Art: From the Margins to the Marketplace. London: Relation Books. Viitattu 5.1.2015.

http://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=uajFzNpyJC8C&oi=fnd&pg=PP1&dq=outsider+art+&ots=1yrx8bdDcX&sig=TzyGdjZRxVD1K-P1dZkE0wQ-lGg&redir_esc=y#v=onepage&q=outsider%20art&f=false

Mitä kuvailutulkkaus on? N.d. Näkövammaisten kulttuuripalvelu. Viitattu 8.1. 2015. <http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=9>

Mitä on kehitysvamma? Tietoa kehitysvammasta. N.d. Kehitysvammaisten Tukiliitto Ry. Viitattu 29.12.2014. <http://www.kvtl.fi/fi/kehitysvamma->

Mitä on selkokieli? N.d. Selkokeskus. Viitattu 28.12.2014.

http://papunet.net/selkokeskus/fileadmin/tiedostot/Selko20diaa_2014.pdf

Mäki, M. 2006. Toimimalla osallisuuteen. Avuksi vuorovaikutuksen ja toiminnan aktivoimiseen. Esite. Tikoteekki. Kehitysvammaliitto.

http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/Esitteet/toimimalla_osallisuuteen.pdf

Ojanen., M. 2013. Kuvataidetta korville! Eli miten kuvailutulkkaus toimii? Viitattu 8.1.2015.

http://www.kulttuuriakaikille.info/doc/esimerkit_ja_kokemukset/Kuvataidetta_korville.pdf

Osallisuus. N.d. Hyvinvointi- ja terveyserot. 25.9.2014. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 27.12.2014.

<http://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Pistekirjoitus. N.d. Asiantuntijapalvelut. Keskuspuiston ammattikoulu. Viitattu 9.1.2015.

<http://www.keskuspuisto.fi/pistekirjoitus>

Pistekirjoituksen perusteet. N.d. Näkövammaisten keskusliitto ry. Viitattu 9.1.2015.

http://www.nkl.fi/fi/etusivu/palvelut_nakovammaisille/lukeminen/pistekirjoitus/perusteet

Rajala, P. 1994. Kehitysvammaisten kulttuurista. Teoksessa Selkoa selkokielestä. Toim. Sainio, A. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Rajala, P. 2006. Selkokieli auttaa ymmärtämään. Teoksessa Aurinko ja kolme kuuta. Kehitysvammaiset taidekentän laidalla. Helsinki: Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry Kettuki.

Räsänen, P. 2005. Havaintojen mittaus ja aineiston jäsentämisen metodologia. Teoksessa Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Juva: WS Bookwell Oy.

Saavutettavuus eri aistien avulla. N.d. Kulttuuria kaikille. Viitattu 30.1.2015.

http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus_saaavutettavuus_eri_aistien_avulla

Salmi, Markku. N.d. Itsenäisyys, vammaisuutta ei tarvitse hävetä. Teoksessa Kaipuuta ja täyttymystä. Toim. Luoma, P., Rajala, P., Siekkinen, R. Turku: Painosalama Oy.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma, KASTE 2012–2015. Osallisuuden monet muodot. Peukkukyselyn toteuttaminen vammaispalveluhankkeessa. N.d. Viitattu 1.1.2015.

http://www.eteva.fi/Global/Tiedostot/Eteva/Vammaispalvelujen_kehittaminen/KASTE%20Osallisuuden%20monet%20muodot.pdf

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Viitattu 2.1.2015.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf

Söderena, M. 2013. Tunne, aisti, toimi! Tuntoaistia tukevia harjoituksia arkeen. Helsinki: Early Learning.

Tuntoaisti vuorovaikutuksessa. N.d. Papunet. Viitattu 10.1.2015.

<http://papunet.net/tietoa/tuntoaisti-vuorovaikutuksessa>

Turunen, M. 1994. Selkokielen määrittelystä. Teoksessa Selkoa selkokielestä. Toim. Sainio, A. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Valtionneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. N.d. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:9. Viitattu 27.12.2014.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3655.pdf&title=Valtionneuvoston_selonteko_vammaispolitiikasta_2006_fi.pdf

Vilkka, H., Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen oppinäytetyö. Jyväskylä: Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Kirjallinen kuvaus projektisuunnitelmasta Jyväskylän vanhus- ja vammaispalveluille

Taidenäyttely kehitysvammaisten viikolla

Kuvataan taiteilijoiden työskentelyä vaiheittain alusta loppuun saakka, näin näyttelyssä on esillä valmiin teoksen lisäksi kuvattuna koko prosessi. Näkyviin tulee taiteilijan oma tekeminen ja innostus/tuska työstämisen aikana ja tietysti myös taiteilija itse pääsee ansaitusti näkyviin. Jos taiteilija voi kommentoida ääneen teostaan tai joitain sen tekemisen aikana nousevia asioita, ne voidaan mahdollisesti tallentaa ja kuunnella näyttelyn aikana. Taiteilija/taiteilijat voivat olla myös jonakin tietyinä ajankohtana itse kertomassa työstään näyttelyn aikana. Olisi hyvä, jos näyttelyssä olisi myös kosketeltavia teoksia, näin myös näkövammaiset pääsisivät siihen paremmin tutustumaan.

Taiteilija:

Valmistaa teoksen, on valokuvaajan kuvattavana prosessin aikana, mahdollisesti kertoo myös ääneen teoksesta/valmistuksesta ja tämä äänitetään näyttelyä varten. Taiteilija/taiteilijat voivat olla mukana itse näyttelyssä kertomassa työskentelystään.

Tarkoituksenani on, että näyttelystä voisi nauttia mahdollisimman moni, aistivammoistaan huolimatta. Näyttelyssä voisi käyttää pistekirjoitusta ja ääntä sokeita ja heikkonäköisiä varten. On olemassa pieniä laitteita, joihin voi helposti äänittää lyhyitä lauseita. Laitteet toimivat sormen painalluksella ja ovat kooltaan noin 50 sentin kolikon kokoisia.

Minä en tunne taiteilijoita, joten **ohjaajien tehtäväksi** luultavasti jää valita sopivat henkilöt kuvattaviksi ja näyttelyyn paikanpäälle töistään kertomaan. **Pistekirjoitustekstien kirjoittaja** olisi mukava löytää myös kehitysvammaisten asiakkaiden joukosta. Voin myös itse tarvittaessa kirjoittaa tekstit pisteillä.

En vielä ole tarkemmin miettinyt, mitä muuta voisi olla mukana kun rakennetaan moniaistista näyttelyä. Olisiko mukana tuoksua, tunnusteltavia elementtejä, ääntä? Selvittelen myös tarvittavaa tekniikkaa, mitä tarvitaan, mistä niitä saa, paljonko maksaa. Olen yhteydessä Näkövammaisten keskusliittoon jne. **Valokuvaajaa** tarvitaan prosessin kuvaukseen.

Tarkoituksenani on tehdä näyttelyyn liittyvä opinnäytetyö ja voi olla että haastattelen taidenäyttelyyn osallistuvia taiteilijoita ja kerään heidän kokemuksiaan taiteesta, taiteen (kädentaitojen) tarpeellisuudesta heidän elämässään jne.

Liite 2. Lupa-anomus valokuvien käyttöön

LUPA-ANOMUS VALOKUVIEN KÄYTTÖÖN

Ympäroi **hyväksymäsi** vaihtoehto (X) ja **allekirjoita**.

Tämä lupa koskee taidenäyttelyn valokuvissa esiintyvää henkilöä/henkilöitä.

X Annan luvan käyttää **Kehitysvammaisten viikon (24.11.2014-30.11.2014) taidenäyttelyä varten otettuja valokuvia** Virpi Väänäsen opinnäytetyön kirjallisessa työssä, joka julkaistaan Theseus-tietokannassa (Jyväskylän ammatti-korkeakoulu).

X En anna lupaa käyttää **Kehitysvammaisten viikon (24.11.2014-30.11.2014) taidenäyttelyä varten otettuja valokuvia** Virpi Väänäsen opinnäytetyön kirjallisessa työssä, joka julkaistaan Theseus-tietokannassa (Jyväskylän ammatti-korkeakoulu).

X Annan luvan käyttää **Kehitysvammaisten viikon (24.11.2014-30.11.2014) taidenäyttelyä varten otettuja valokuvia näyttelyn ajan esillä Jyväskylän kaupungin kirjastolla**.

X En anna lupaa käyttää **Kehitysvammaisten viikon (24.11.2014-30.11.2014) taidenäyttelyä varten otettuja valokuvia näyttelyn ajan esillä Jyväskylän kaupungin kirjastolla**.

Päivämäärä:

Allekirjoitus:

Nimen selvennys:

Liite 3. Saatekirje kuvauslupiin

Hei!

Olen Virpi Väänänen, kuntoutuksen ohjaaja-opiskelija Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Toteutan opinnäytetyönäni projektin kehitysvammaisten viikolla, (24.11.2014–30.11.2014) pidettävään taidenäyttelyyn. Tarkoitukseni on, että projektissa valokuvataan taiteilijoiden työskentelyä vaiheittain alusta loppuun saakka, näin näyttelyssä on esillä valmiin teoksen lisäksi kuvattuna koko prosessi. Kuvia todennäköisesti tulee näyttelyyn n. 4 kappaletta kustakin taiteilijasta, myös kuvattavia taiteilijoita on neljä. Valokuvien avulla näkyviin tulee taiteilijan oma tekeminen ja innostus/tuska työstämisen aikana ja tietysti myös taiteilija itse pääsee ansaitusti näkyviin.

Toisena tarkoitukseni projektissani on, että näyttelystä tarjoaisi mahdollisuuksia myös erilaisiin aistikokemuksiin. Näyttelyyn kootaan myös sellaisia taideteoksia, joita on lupa kosketella, haistella ja kuunnella.

Tämän kirjeen mukana on myös kaksi valokuvien käyttöön liittyvää **lupalomaketta**, toivon että vastaatte niihin ja palautatte ne samalle henkilölle, jolta ne saittekin. Jyväskylän kaupungin kuvausluvasta tulisi rastittaa kohta **Tiettyä tarkoitusta varten**, joka siis koskee tätä taidenäyttelyä.

Ystävällisin terveisin

Virpi Väänänen

Liite 4. Kehitysvammaisten taidenäyttelyn avajaiskutsun teksti.

Olette lämpimästi tervetulleita
 juhlistamaan kehitysvammaisten
 taidenäyttelyn avajaisia
24.11.2014 klo 14,
 Jyväskylän kaupungin kirjastoon.

Ohjelmassa:
 Apulaiskaupunginjohtaja
 Pekka Utraisen puhe,
 kehitysvammaisten
 I.L.O. bändin musisointia
 ja
 pientä tarjoilua.
 Tervetuloa!

Liite 5. Palautekysely.

MITÄ TYKKÄSIT MONIAISTISESTA TAIDENÄYTTLYSTÄ? RASTITA
 SOPIVA VAIHTOEHTO, VOIT MYÖS KIRJOITAA KOMMENTTISI
 VIIVOILLE. Kiitos!

